

๕๗. ความสืบเนื่องแห่งสภาวะธรรมปิดบังปัญญา

Continuity of the States Disguising Wisdom

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2015

ความสำคัญของบทความ

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์การปฏิบัติธรรม คือ “สมาธิภาวนาธรรม” นั้น ก็เพื่อ (๑) “ทิฏฐุธรรมสุขวิหาร” คือ ความเป็นสุขแห่งจิตในปัจจุบัน ความเบิกบานใจ (๒) “สติสัมปชัญญะ” คือ ระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมด้วยการใช้เหตุผลประกอบด้วยปัญญา (๓) “ญาณทัตตนะ” คือ จิตตัววิปัสสนา หรือ สมาธิในวิปัสสนา เพราะความสามารถในการหยั่งรู้ด้วยญาณ การเห็นที่เป็นญาณหรือเห็นด้วยญาณ อย่างต่ำสุด หมายถึง วิปัสสนาญาณ นอกนั้นในที่หลายแห่ง หมายถึง ทิพพจักขุญาณ-มรรคญาณ-ผลญาณ-ปัจจบเวกขณญาณ หรือ สัพพัญญุตญาณ [ญาณไม่สาธาณณ์แก่อริยสาวก] และ (๔) “อสาวิกขยญาณ” คือ ปรินิพพานด้วยญาณทำให้อาสวะสิ้นไป ตามนัยแห่งสมถะดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า “สมาธิ” เป็นองค์ประกอบหนึ่งใน “ไตรสิกขา-สิกขา ๓” ได้แก่ “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” อันสรุปเป็นอรรถในคำว่า “พุทธะ-คุณสมบัติเป็นพระพุทธรเจ้าหรือพระอรหันตชินาสพ” นั่นคือ (๑) “ผู้รู้” ด้วยจิตที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เพราะปัญญาในวิปัสสนา ที่สามารถบรรลุดังปัญญาดับอาสวะกิเลสทั้งหลายได้ (๒) “ผู้ตื่น” ด้วยกุศลจิตที่ปรารถนาสร้างความคิด ด้วยปัญญาสามัญสำนึกที่เข้าใจในเรื่องกฎแห่งกรรม กฎกรรมของสัตว์ทั้งหลาย [กัมมัสสกตา] หรือความศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้าด้วย “อธิโมกข์” (๓) “ผู้เบิกบาน” ด้วยจิตปราศจากนิเวศน์ เพราะปัญญาในสมาธิแห่งญาณทัตตนะ ฉะนั้น ความถึงพร้อมด้วย “อนุปุปพลิกขา: อธิศีลสิกขา-อธิจิตตสิกขา-อธิปัญญาสิกขา” หรือ “อริยอัญญังคิกมรรค-อัญญัมคังคิกภาวนาญาณ” นั้น ย่อมทำให้เกิด “ปัญญาญาณ” ที่หลากหลาย ตามความอดุสาหะหมั่นเพียรในการเจริญภาวนา [มนสิการกรรมฐาน] ของแต่ละบุคคลที่มีจริตแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป้าหมายหลัก คือ ให้เกิดปัญญารู้เห็นตามจริง [ธัมมัญญิตินุญาณ-ยถาภูตญาณ] อย่าให้ “ลักษณะรูป ๔” [ข้อ ๓ ในอุปาทายรูป ๒๔] อันเป็นลักษณะเครื่องกำหนดรูปธรรม [ให้เทียบเคียงกับนามธรรม] มาปิดบัง “ปัญญา” ได้แก่ (๑) “รูปัสสะ อุปยยะ” คือ ความก่อตัวหรือเติบโตขึ้น (๒) “รูปัสสะ สันตติ” คือ ความสืบต่อ (๓) “รูปัสสะ ชรตา” คือ ความทรุดโทรม และ (๔) “รูปัสสะ อนิจจตา” คือ ความปรวนแปรแตกสลาย ซึ่งจะทำให้เกิดความคิดที่คาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ด้วยปัญญารู้เห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ใน “สามัญลักษณะ” ข้อที่ทำให้หลุดพ้นจากวัฏฏะ ๓ [กิเลส-กรรม-วิบาก] ซึ่งจัดเป็นปัญญาในชั้นตอน “การทบทวน ๕” [วิปัสสนาญาณ ๑๐-ฐานคามินีปฏิปทา] หรือ ภาวะเกิดปัญญาเห็นธรรมในข้อที่ว่า: “สัพเพ ธมมา อนตตา” หมายถึง ธรรมคือ “สังขตธรรม” และ “อสังขตธรรม” หรือ “สังขาร” และ “วิสังขาร” ทั้งปวงไม่ใช่ตน นั่นคือ การกำหนดพิจารณากรรมฐานด้วย “อนัตตัตถุญาณ-อนัตตานุปัตตนา” อันทำให้เกิด “มหาปัญญา” คือ “ปัญญามาก” จึงเกิดปัญญาที่รู้เห็นธรรมทั้งหลาย อย่างไม่มีข้อจำกัดได้ ดังประการฉะนี้.

บทความที่ ๕๗ ประจำปี ๒๕๕๘ – ความสืบเนื่องแห่งสภาวะธรรมปิดบังปัญญา

การเจริญภาวนาให้จิตสะอาดบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งหลายนั้น เป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่จำเป็นอย่างยิ่งของผู้เป็นพุทธศาสนิกชน โดยเป็นคำสอนของพระศาสดาใน “พุทธโอวาท ๓” ได้แก่ (๑) “**สพฺพปาปสฺส อภินฺน**” คือ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง เพราะมีปัญญารอบรู้ด้วยสติสัมปชัญญะ นั่นคือ **อริปัญญาสิกขา: สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ** (๒) “**กุสลสฺสุปสมฺปทา**” คือ ทำความดีให้เพียบพร้อม เพราะประพฤติปฏิบัติบริสุทธิ์จนถึง “**ปาริสุทธิศีล ๔**” ได้แก่ **ปาฏิโมกขสังวรศีล-อินทริยสังวรศีล-อาชีวะปาริสุทธิศีล-ปัจฉัยสันนิสิตศีล** นั่นคือ **อริจิตตสิกขา: สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ** (๓) “**สจิตฺตปริโยทปนํ**” คือ ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ด้วยการเจริญสมาธิสมาบัติกรรมฐาน นั่นคือ **อริจิตตสิกขา: สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ** ซึ่งกุศลธรรมทั้งหลายนั้น ก็ประมวลไว้ที่ “**อริยอัฏฐังคิกมรรค-อริยมรรคมีองค์ ๘**” [มัชฌิมาปฏิปทา] ที่เรียกว่า “**ไตรสิกขา-สิกขา ๓**” หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรม กาย-กายภาวนา วาจา-ศีลภาวนา จิตใจ-จิตตภาวนา และ ปัญญา-ปัญญาภาวนา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ “**พระนิพพาน**” ฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้องไม่หลงทางออกนอกกลุ่มออกจาก “**ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ที่พึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุตาสัน**” คือ “**คำสอนของพระศาสดา**” หรือธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส ที่เรียกว่า “**ศีลเลขธรรม-ศีลเลขปฏิปทา**” โดยแยกออกเป็น ๒ ประการ คือ หมวดแรก ได้แก่ (๑) “**วิราคะ**” คือ ความไม่ติดพัน เป็นอิสระ มิใช่เพื่อความกำหนดข้อมใจคิดใคร่ (๒) “**วิสังโยค**” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกข์ (๓) “**อปจยะ**” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส (๔) “**อัปปิจฉตา**” คือ ความอยากอันน้อย ความมักน้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่ (๕) “**สันตฺตญฺญิ**” คือ ความสันโดษ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ (๖) “**ปวิเวก**” คือ ความสงัด มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่ (๗) “**วิริยารัมภะ**” คือ การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน (๘) “**สุภรตา**” คือ ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยาก และหมวดหลัง ได้แก่ (๑) “**เอกัณฺตนิพพิทา**” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง ไม่หลงไหลเคลิบเคลิ้ม (๒) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนด ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ (๓) “**นิโรธ**” คือ ความดับ หมดกิเลสหมดทุกข์ (๔) “**อุปสมะ**” คือ ความสงบสงัดจากกิเลส (๕) “**อภิญญา**” คือ ความรู้ยิ่ง ความรู้ชัด (๖) “**สัมโพธิ**” คือ ความตรัสรู้ (๗) “**นิพพาน**” คือ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว เพราะฉะนั้น ข้อประพฤติปฏิบัติที่ออกนอกอรรถแห่งธรรมทั้งหลายดังกล่าวข้างต้น จึงไม่ใช่คำสอนของพระศาสดาหรือพุทธโอวาท อันเป็นแก่นแท้แห่งพระสัทธรรมจริง ธรรมเหล่านั้น อันคิดขึ้นเองอย่างไม่ถูกต้อง จึงไม่ใช่ “**แนวทางสายกลางแห่งปัญญา**” ที่เรียกว่า “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ฉะนั้น สิ่งที่เป็นธรรมอันถูกต้องตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น จึงสิ่งมุ่งหมายของพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่ “**พระสัทธรรมปลอม-สัทธรรมปฏิรูป**” หลักธรรมพุทธทำลาย **ความไม่รู้จริง** แห่ง “**อวิชชา**” และสร้างพอกพูน “**วิชชา**” [และจรรยา] คือ **ความรู้แจ้ง-ความรู้ชัด-ความรู้วิเศษ** ที่จะช่วยผู้ประพฤติปฏิบัติตามหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายได้จริง เพื่อให้พบ **แสงสว่างแห่งปัญญา** ไม่ใช่ **ความมืดเขตแดนอวิชชา**

ในจุดศูนย์กลางของการปฏิบัติธรรมนั้น คือ เรื่อง “จิต” และ “เจตสิก” หรือภาวะจิตทั้งหลายที่แปรปรวน สืบเนื่องไม่สิ้นสุด [ขวนะ-ขวนจิต] ในกระแสวิถีแห่งจิต “วิถีจิต” ที่เกิดขึ้นสลับกับ “ภวังคจิต” ที่เกิดขึ้น ภายในตนเป็นสำคัญ สิ่งนี้คือสาระสำคัญหลักที่ต้องรักษาจิตให้อยู่ตามสภาพเดิม คือ ไม่แปรปรวนไปกับ อารมณ์ทั้ง ๖ ประการ [รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ์] หมายถึง สภาพที่เข้ามากระทบกับ อินทรีย์ทั้ง ๖ ประการ [ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ] และนำเอาจิตของคนที่เป็นสัญญาเดิมปรุงแต่งให้เกิดสัญญา ใหม่ [ความจำอันประสพการณ์ใหม่] ที่นำทุกข์วิบากมาสู่ตนไม่สิ้นสุด ที่เรียกว่า “สังสารทุกข์แห่งภวัจกร” [โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส] สภาวะธรรมทั้งหลายนี้ ดังที่กล่าวมา มันเกิดและมันดับ อยู่ภายใน จิตใจของตนเอง ทั้งนี้ อย่าไปใส่ใจในจิตใจของคนอื่นให้เป็นทุกข์เพิ่มขึ้นอีก ยิ่งทำให้จิตใจของตนเศร้า หมองขุ่นมัวไม่สิ้นสุด ปล่อยวาง ให้อ่างมันลง ปล่อยให้ไปตามกรรมของแต่ละบุคคล ชื่อว่า “กัมมัสสกตา” คือ **สัตว์ทั้งหลายต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน** ก้าวข้ามแม่จําเนียร! ปล่อยมันไปพอไต่! อย่าไปบ่่าคลั่งกับมัน! แค่อใจของตนเองก็คุ้มให้มันได้! ดังนั้น ในการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง คือ “พิจารณา วิญญาณของตนเองเพียงดวงเดียวตามลำพัง” ไม่มีจิตวิญญาณของใครทั้งสิ้น อันก่อให้เกิดกิเลสเพิ่มเติมไม่ สิ้นสุด ปล่อยให้ไปตามกรรมของใครของมัน ทำอย่างไร มันก็ได้ อย่างนั้น มิฉะนั้น ก็หมดโอกาสได้เจอกับ คำว่า “หลุดพ้น” [วิโมกข์] เพราะแม้แต่ตัวเราเองที่เราเองเป็นเจ้าของ ก็ไม่ใช่สาระสำคัญ อันเป็นที่พึงสละระ แห่งชีวิตได้อีกต่อไป ทิ้งให้หมด ไม่ผูกพันมัดเกี่ยวใจไว้กับมัน [แต่ไม่ใช่ขายทรัพย์สมบัติยกให้วัดหมดหรือ ให้โจรหมด ชนิดนี้ลำบากหนักขึ้นไปอีก เพราะไม่ใช่เหตุผลประกอบ คือ ทิ้งมันไปในขณะที่กายเราอยู่กับ มัน ไม่ขายทิ้ง] เมื่อมีลมหายใจอยู่ ก็อยู่เพื่อจะหนีไปก่อนที่ลมหายใจนั้นๆ มันหยุดดับก่อนดับจิตของตนจาก มัน ไปก่อนมันตายทั้งระบบ [หัวใจ-สมอง-และ-วิญญาณ] คือ “เห็นตาย ก่อนตาย” เพื่อก้าวไปสู่ “เห็น นิพพาน ก่อนนิพพาน” หลังจากนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมก็จะตัดอาศัยในกิเลสผูกมัดเกี่ยวข้องกับ โลกนี้ไปได้ อย่างสบาย เรื่องแบบนี้ ฟังพุดง่ายดี แต่ทำได้ยาก ฉะนั้น พระอรหันต์จึงเกิดขึ้นได้ยากในพระพุทธศาสนา แต่ ก็ไม่ใช่จะไม่เกิดขึ้นได้กับทุกคนที่จริงจังเอาเป็นเอาตายกับการประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัม พุทธเจ้า

ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมยังมีข้อผูกมัดเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างที่อยู่รอบตัวเรา อันไม่ใช่ร่างกายและจิตใจของเรา ก็คง เข้าวิถีแห่งมัชฌิมาปฏิปทาได้ยากขึ้น แต่ถ้าทิ้งให้หมดทั้ง ๒ อย่าง ได้ มันก็ง่ายในการประพฤติปฏิบัติธรรม คือ ไม่เป็นทุกข์โสมนัสกับ “ราคะ-โทสะ-โมหะ” เรียกได้ว่าแนวทางปฏิบัตินั้น ย่อมประณีตง่ายสะดวกรู้ได้ ผลได้เร็ว ที่เรียกว่า “สุขา ปฏิปทา จิบุปภาณญา” (ข้อ ๔ ในปฏิปทา ๔) หมายถึง “**ปฏิบัติสบาย ทั้งรู้ได้ไว**” เช่น ผู้ปฏิบัติที่มี “ราคะ-โทสะ-โมหะ” ไม่แรงกล้า ไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัสเนื่องจาก “ราคะ-โทสะ-โมหะ” นั้นเนื่องนิคฺย หรือเจริญสมาธิได้ “ฌาน ๔” อันเป็นสุขประณีต อีกทั้งมีอินทรีย์แก่กล้า จึงบรรลุ “**โลกุตตรมรรค**” เร็วไว ทั้งหลายทั้งปวงนี้ ก็เกิดจากการศึกษาพระธรรมอย่างมาก ปฏิบัติอย่างมาก [พหุ ัจจะ = คงแก่เรียน -โยนิโสมนสิการ = คิดอย่างถูกวิธี -ปัญญา = ความรอบรู้ -อภิญญา = ความรู้ชัดยิ่ง] อยู่ บ่อยๆ เป็นนิคฺย ให้พอกพูนด้วย “**อริยมรรค**” [อริยสัจ ๔-อริยมรรค ๘-อริยมรรคมีองค์ ๘] อันไปบุญยิ่ง

อย่าลืมว่า คำแนะนำที่ดีที่สุด คือ ลงมือปฏิบัติเดี๋ยวนี้อย่างจริงจัง ดังวาทะสำคัญแก่การปฏิบัติธรรม จาก “หลวงปู่ทา จารุธัมโม” กล่าวไว้ว่า:

รู้อยู่ที่ใจ ดูอยู่ที่ใจ เห็นอยู่ที่ใจ
ฟังอยู่ที่ใจ กำหนดอยู่ที่ใจ
ให้เห็นความแจ้ง ความสว่าง ความสงบ ชื่นในใจ

นั่นคือ ทุกสิ่งทุกอย่างมันอยู่ที่ใจของตนเอง คือ “มีใจเป็นประธาน” โดยตามความเป็นจริงแล้ว จับใจตัวเอง ให้อยู่หมัดก่อน นั่นคือ “สติ-กับ-สัมปชัญญะ” [สติสัมปชัญญะ-ความระลึกทั่วทั้งพร้อม] หมายถึง ความ ระลึกจำได้ และความรู้ทั่วพร้อมด้วยปัญญารอบรู้ดีและซื่อ พร้อมด้วยอุบายวิธีในการแก้ปัญหาได้ เมื่อ “สติ” ดำรงมั่นมีอยู่ตลอดเวลา มีความคมชัดและแก่กล้า “อุปฏฐาน” ส่วน “สัมปชัญญะ” [ความรู้รอบความ ตระหนัก] ก็จะเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่สติไปเกาะติด [วิตก] และพิจารณาอยู่ [วิचार] ย่อมเกิดความปีติ ปราโมทย์ [ปลาบปลื้มร่าเริงใจในธรรมที่ปฏิบัติมาด้วย **ธรรมสมาธิ ๕: ปราโมทย์-ปีติ-ปัสสัทธา-สุข-สมาธิ** = จิตตสมาธิแห่งฉาน ๔] มีศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่งในธรรมที่ตนปฏิบัติมาว่าถูกต้อง ปราศจากข้อสงสัยในธรรม เรียกว่า “**อธิโมกข์**” ซึ่งตรงกับคำว่า “**โธกัปปนัสสธา-โธกัปปนียสสธา-อธิโมกข สัทธา**” (ข้อ ๓ ในสัทธา ๔) หมายถึง ความเชื่อนั่นแน่นสนิทแน่วเมื่อได้ปฏิบัติก้าวหน้าไปในการเห็นความ จริง ซึ่งเกิดต่อจาก “**อาคมนัสสธา-อาคมนียสสธา-อาคมสัทธา**” (ข้อ ๑ ในสัทธา ๔) หมายถึง ความเชื่อความ มั่นใจของพระโพธิสัตว์ อันสืบมาจากการบำเพ็ญตั้งสมบารมีทั้ง ๑๐ ประการ กับ “**อธิคมสัทธา-อธิคมน สัทธา**” (ข้อ ๒ ในสัทธา ๔) หมายถึง ความเชื่อมั่นของพระอริยบุคคล ซึ่งเกิดจากการเข้าถึงด้วยการบรรลु ธรรมเป็นประจักษ์ จนรวมถึงประการสุดท้าย “**ปสาทสัทธา**” (ข้อ ๔ ในสัทธา ๔) หมายถึง ความเชื่อที่เป็น เพียงความเลื่อมใสจากการได้ยินได้ฟัง ฉะนั้น มนุษย์เราจะเริ่มปฏิบัติธรรมได้อย่างเลื่อมใสในสิ่งที่ตน ประพฤติปฏิบัติตามนั้น ต้องเชื่อมั่นในเรื่อง (๑) **ทศบารมีของพระโพธิสัตว์ (๒) ความอุบัติขึ้นได้แห่งพระ อริยบุคคล (๓) พระธรรมคำสอนของพระศาสดา และ (๔) การศึกษาพระธรรม**

ฉะนั้น “**สติสัมปชัญญะ-สติปัญญา**” จึงเป็นเรื่องใหญ่ในการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดปัญญาแตกฉานใน ๔ ด้าน ที่เรียกว่า “**ปฏิสัมภิตา ๔-จตุปฏิสัมภิตาญาณ**” สำหรับปัญญาแตกฉานนี้ เกิดจากเจริญอนุปัสสนา ที่ เรียกว่า “**อนุปัสสนา ๗**” คือ การมนสิการกรรมฐานอยู่บ่อย ทำให้มาก ทำให้สมบูรณ์บริบูรณ์ ให้เจริญอก งามพอกพูนด้วยอริยมรรคอันไพบลูดยิ่ง บุคคลนั้นย่อมเกิดปัญญาอีก ๑๐ ประการ ซึ่งรวมทั้ง “**ปฏิสัมภิตา ๔**” นี้ด้วย ปัญญาทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการเจริญภาวนา [ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ] อย่างถูกต้อง ไม่หลงไปใน ภพภูมิที่ผิดจากแนวทาง “**มัชฌิมาปฏิทา-ไตรสิกขา-อริยสัจจ ๔-อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยมรรค ๔**” การ ประพฤติปฏิบัติของบุคคลนั้น ย่อมไม่เกิดความผิดพลาด อยู่ในภาวะอันถูกต้อง ที่เรียกว่า “**สัมมัตตะ ๑๐**” ได้แก่ “**อริยมรรคมีองค์ ๘-สัมมาญาณ-สัมมาวิมุตติ**” ดังนี้

“ปัญญา ๑๐” หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา ได้แก่

- (๑) “ชวนปัญญา” คือ **ปัญญาเร็ว** โดยเจริญ “อนิจจานุปัสสนา” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “นิพเพธิกปัญญา” คือ **ปัญญาทำลายกิเลส** โดยเจริญ “ทุกขานุปัสสนา” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “มหาปัญญา” คือ **ปัญญามาก** โดยเจริญ “อนัตตานุปัสสนา” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “ติกขปัญญา” คือ **ปัญญาคมกล้า** โดยเจริญ “นิพพิทานุปัสสนา” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “วิบูลปัญญา” คือ **ปัญญากว้างขวาง** โดยเจริญ “วิราคานุปัสสนา” [ดับความกระหายวิภว]
- (๖) “คัมภีรปัญญา” คือ **ปัญญาลึกซึ้ง** โดยเจริญ “นิโรธานุปัสสนา” [ดับกิเลส]
- (๗) “อัสตมันตปัญญา” คือ **ปัญญาไม่ใกล้** โดยเจริญ “ปฏินิสัคคานุปัสสนา” [สลัดคืน]
- (๘) “ปฏิสัมภิตา ๔” คือ **ปัญญาแตกฉาน** โดยเจริญ “อนุปัสสนา ๑” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “ปฐปัญญา” คือ **ปัญญาแน่นหนา** โดยเจริญ “ปัญญา ๘” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “หาสปัญญา” คือ **ปัญญาสว่าง** โดยเจริญ “ปัญญา ๘” [ทิพยจักขุ-ปัญญาจักขุ]

ให้พิจารณาถึง “ปฏิสัมภิตา ๔” ที่ผู้ปฏิบัติได้บรรลุเนื่องในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมฐาน ดังนี้

“ปฏิสัมภิตา ๔” หมายถึง **ปัญญาแตกฉาน** ได้แก่

- (๑) “**อตลปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในอรรถ** ปรินิชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึง “**ผล-ผลวิบาก**” ในกาลทั้ง ๓ = **กำหนดรู้ทุกขสังข** หรือ **ปริญญญาในกิจแห่งทุกข**
- (๒) “**ธัมมปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในธรรม** ปรินิชาแจ้งในหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ คือ “**เหตุ-สาเหตุ-เหตุปัจจัย**” ในกาลทั้ง ๓ = **กำหนดรู้สมุทัยสังข** หรือ **ปหานะในกิจแห่งสมุทัย**
- (๓) “**นิรุตติปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ** ปรินิชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ = **กำหนดรู้นิโรธสังข** หรือ **สังขิกิริยาในกิจแห่งนิโรธ**
- (๔) “**ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**” คือ **ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ** ปรินิชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึมซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สบบเหมาะสม เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ = **กำหนดรู้มรรคสังข** หรือ **ภาวนาในกิจแห่งมรรค**

เพราะฉะนั้น ผู้ได้บรรลุถึงปัญญาแตกฉานได้จึงเป็นบุคคลผู้ดับระงับนิวรณ์ อวิชชา อรติ อกุศลธรรมทั้งปวง [รวมทั้ง สังโยชน์ ๑๐ และอาสวะ ๔ = *อัสวักขยญาณ*] ได้จึงเรียกว่า “**ปฏิสัมภิตปัตตะ**” (ข้อ ๕ ในอรหัตต์ ๕: ผู้บรรลุอรหัตผลแล้ว ท่านผู้สมควรรับทักษิณาและการเคารพบูชาอย่างแท้จริง) ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาเรียนรู้พระธรรมแห่งการปฏิบัติ [ปฏิบัติศีลธรรม] นั้น เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้ปฏิบัติธรรม พึงแสวงหาความรู้นี้อย่างจริงจัง เพราะจะกลายเป็นภูมิความรู้ใน “**วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ**” ในส่วนหนึ่ง ได้แก่ ชั้นที่ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒-อริยสัจ ๔-ปฏิกิจสมุปปาท ๑๒-และ-ปฏิกิจสมุปปันนธรรมทั้งหลาย ได้แก่ *อัทธา ๓-สังเขป ๔-สนธิ ๓-วัฏฏะ ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒* รวมทั้ง *กฎแห่งกรรม-กัมมัตสกา* องค์ความรู้เหล่านี้ ใช่ว่าจะแสวงหาไม่ได้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ที่สื่อสมัยใหม่หลากหลายชนิด หรือจากการฟังเทศน์ฟังธรรมโดยตรงจากพระอริยสงฆ์ ข้อสำคัญ คือ อย่าโอ้อวด “**ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา**” โดยไม่รู้จักกาลเทศะอันเหมาะสม มิแต่จะทำให้เสียโอกาส ที่จะได้พบพระสังฆธรรมที่แท้จริง สูญไปอย่างน่าเสียดาย เพราะ จิตสหระคด้วยอุปกิเลสต่อไปนี้ (๑) **สาถะยะ**: ความโอ้อวดหลอกเขา-หลอกด้วยคำโอ้อวด (๒) **ถัมภะ**: ความหัวดี-กระด้าง (๓) **สาร์มภะ**: ความแข่งดี-ไม่ยอมลดละ มุ่งแต่จะเอาชนะกัน (๔) **มานะ**: ความถือตัว-ทะนงตน (๕) **อติมานะ**: ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา-คูหมิ่นเขา

แต่อย่างไรก็ตาม การดับระงับความรู้จริงเป็นเรื่องใหญ่ในการเจริญภาวนา ไม่ว่าจะฝายสมณะหรือฝายวิปัสสนาก็ตาม หรือ “**อวิชชา-โมหะ**” คือ ความไม่รู้จริง กับ ความหลงไหล อย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ จนเกิดความพอใจคิดใคร่ ความชอบใจจนคิด ความอยากที่แรงขึ้นเป็นความคิด คือ “**ฉันทราคะ**” [พลวราคะ-สินะ] หรือ “**นิกันติ**” คือ ความคิดใจพอใจในสมณนิมิตหรือวิปัสสนานิมิตก็ตาม จนกลายเป็น “**วิปัสสนูปกิเลส**” เพราะไม่รู้จริงในไตรลักษณ์ ไม่สามารถทำ “**โยนิโสมนสิการ**” ได้ โดยรู้เห็นนามรูปตามที่เป็นจริง ได้แก่ (๑) **อนิจจสัญญา** (๒) **ทุกขสัญญา** (๓) **อนัตตสัญญา** (๔) **อสุภสัญญา** จึงเกิดความคิดผิดเพี้ยนผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากความจริง [วิปัสสนา ๔ = สัญญาวิปัสสนา ๑ จิตตวิปัสสนา ๑ ทิฏฐิวิปัสสนา ๑ นิจจสัญญา-สุขสัญญา-อตตสัญญา-สุภสัญญา ๑-เพราะ “**โยนิโสมนสิการ**” แต่ให้เจริญ “**สัญญา ๑๐**” ในการเจริญวิปัสสนา เพื่อให้เข้าใจนามรูปอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริงแห่ง “**สังขตธรรม-สิ่งปรุงแต่ง**” ได้แก่ **อนิจจสัญญา-อนตตสัญญา-อสุภสัญญา-อาทีนวสัญญา-ปหานสัญญา-วิราคสัญญา-นิโรธสัญญา-สัพพโลเก อนภิรตสัญญา-สัพพสงขารesu-อนิฏฐสัญญา-อานาปานสติ** ฉะนั้น ความรู้เห็นไม่เท่าทันความเป็นจริง โดยไม่รู้เห็นตามเป็นจริง [โยนิโสมนสิการ] ทำให้เกิด (๑) ความหมายรู้ผิดพลาดจากความเป็นจริง (๒) ความคิดผิดพลาดจากความเป็นจริง (๓) ความเห็นผิดพลาดจากความเป็นจริง แล้วเกิดความยึดมั่นในนามรูปทั้งหลายเป็น (๔) **สิ่งที่เที่ยง** (๕) **สิ่งที่สุข** (๖) **สิ่งที่มีตัวตน** และ (๗) **สิ่งที่ยาม** นอกจากนี้ ยังไม่รู้เห็นถึงสภาวะที่แท้จริงใน “**สังขตลักษณะ ๓**” ที่ประกอบด้วย (๑) **ความเกิดขึ้น** **ปรากฏ** (๒) **ความดับสลาย** **ปรากฏ** (๓) **เมื่อตั้งอยู่** **ความแปร** **ปรากฏ** แต่กลับไปพิจารณาเห็นสภาวะที่ตรงกันข้าม เพราะ “**สันตติ**” [ความต่อเนื่อง] ที่เป็นความไม่รู้จริง [อวิชชา] ปิดบังปัญญาอย่างมืดมนเห็นผิดเป็นถูก ว่านามรูปนั้น “**เที่ยงมีตัวตนตั้งยาม**” ซึ่งเป็นอวสานแห่งปัญญาในวิปัสสนากัมมัฏฐาน กล่าวโดยย่อ (๑) “**สันตติ-ความสืบเนื่อง**” ปิดบังอนิจจลักษณะ

เช่น ร่างกายที่เห็นก็ยังมิอยู่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปไหน ต้องใช้เวลาเป็นปีๆ จึงจะเห็นเพราะมันเปลี่ยนแปลงช้ากว่าจิตมนุษย์จะเห็น (๒) “อิริยาบถ-การเปลี่ยนอาการ” ปิดบังทุกขลักษณะ เช่น นั่งแล้วเหนื่อย ก็เปลี่ยนท่า นั่งใหม่ (๓) “จิต-ความตั้งอยู่” ปิดบังอนัตตลักษณะ เช่น จับคูตัวเองก็ไม่เห็นหายไปไหน แต่มองไม่เห็นความแก่ชรา และ (๔) “เจตนาปรุงแต่งกรรม” [มตะ-ความมัวเมา เช่น คมตูดาคายังว่าหอม ทั้งที่ชาวบ้านบอกว่ามีเหม็น] ปิดบังสิ่งปฏิภูมให้ว่าดีงาม

อย่างไรก็ตาม “ความสืบเนื่องแห่งสันตติ” ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่เห็นความเปลี่ยนแปลง ความไม่เที่ยง ความไม่เสถียรมั่นคงของชีวิต คือ คิดไม่ออกกว่าเป็นความจริง เช่น การมีอายุมากขึ้นทำให้แก่ชราลงเพิ่มขึ้น อินทรีย์ทั้งหลายอม ค่อยคุณภาพและประสิทธิภาพ ด้วยความเจ็บป่วย หากความเจริญไม่เจอ แต่คนส่วนใหญ่ก็พยายามเอาชนะมันด้วยการศัลยกรรมตกแต่ง ยกเครื่องใหม่ หรือเปลี่ยนอะไหล่ล่อวัยวะปลูกถ่ายใหม่ โดยพยายามทำให้ยืมบาลเงินงดด้วยงงวย ว่ามันใช่คนที่ว่าใหม่ที่จะมาเก็บวิญญาณ ซึ่งกลายเป็นพวกปฏิเสธนิยามแห่งธรรมชาติว่า: “**สุเจ้าต้องตายแน่นอน ให้ทำความดีไว้**” คนพวกนี้ ไม่ได้เจริญมรณัสสติ คือ ระลึกถึงตายที่จะต้องเกิดขึ้นเราเองอย่างแน่นอน เลยคิดมีชีวิตอยู่ด้วยความประมาท “**ประมาทแม้ชีวิตตนเองว่าเป็นของเล่น**” ไม่คิดว่า “**อยู่ไปก็รักโลกเปล่าๆ ไม่ได้สร้างคุณประการอะไรไว้เลย ยังบ้าเชื่อสายเผ่าพันธุ์พวกตนว่าเป็นของดีที่ทุกคนลืมนั่น**” ก็คงจะทำทองเสนาะที่ว่า “**ทำชั่วได้ดีมีถมไป**” [มุ่งร้ายเบียดเบียนผู้อื่น สังคมนิยมยกย่องคนชั่ว คนดีถูกประณามว่าเป็นแกะดำ เพราะทำดีไม่ถึงที่สุด ไม่อดทนเอง ความชั่วจึงเจริญกว่า] ภาวะสังคมที่ความดีแพ้ความชั่วนี้ มันเป็นเรื่องกรรมหนักของสังคมนั้น คือ ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยกันทั้งหมด จึงเป็นการกำหนดชะตากรรมด้วยทุกดีแห่งอกุศลธรรม เป็นความมีคณแห่งอวิชาที่รุ่งเรืองในสังคมนั้นๆ ปลอ่ยให้ความชั่วเบ่งบาน คนที่มีหน้าที่ไม่ทำหน้าที่ที่ถูกต้อง เช่น นักบวชทำตัวเป็นนักธุรกิจบริหาร อสังหาริมทรัพย์ เล่นหุ้น ซื่อทองขายเงิน โจรทำตัวเป็นพ่อพระแม่พระ ผู้เมตตาค่อมวลมนุษย์ พวกช่างทรงประการเขตอกัยทาน ห้ามกฎหมายบ้านเมืองมายุ่ง เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจาก “**การแสวงหาทรัพย์-โภคปเรียสนุโต**” อันมีมูลเหตุมาจากตัณหา ดังพุทธทาสว่า:

“สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่ได้ทำบุญไว้ ถูกตัณหาใคร่ครวญ ย่อมเดือดร้อน เพราะทุกข์ในการไม่ได้สิ่งที่ตนปรารถนา พระสัพพัญญูพุทธเจ้าผู้เช่นเรา ตัดรากหรือที่โคนของตัณหานั้นดำรงอยู่ พึงเที่ยวแสวงหาน้ำ หรือแสวงหาปัจจัยอื่น เพื่อเหตุอะไร ก็เพราะเหตุอะไร” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน เล่ม ๑ ภาค ๓ - หน้าที่ 701 FILE 44)

เพราะฉะนั้น จิตที่ถูกตัดหารัดรีงไว้ เต็มไปด้วยความทยานอยากอย่างกระหายไม่ลืมหูลืมตาให้เห็นจริง จึงเดือดร้อน โดยเฉพาะเห็นธรรมต่างๆ เป็นของเที่ยง จนคิดว่ามีตัวตนอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง พร้อมสิ่งเหล่านั้นเกิดแปรเปลี่ยนก็เป็นทุกข์เดือดร้อนเพราะ “สันตติ-ความต่อเนื่องแห่งสภาวะธรรมนั้นๆ” ที่เรียกว่า “วิปริณามทุกขตา” หมายถึง ความเป็นทุกข์เพราะความแปรปรวน ได้แก่ ความสุข ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ เมื่อต้องเปลี่ยนแปลงแปรไปเป็นอย่างอื่น เพราะ “การแสวงหาของมนุษย์” นั่นเอง ดังนี้

การแสวงหาของมนุษย์	
อนริยปริยสนา-แสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ	อริยปริยสนา-แสวงหาอย่างประเสริฐ
ปุถุชนทั่วไป	พระอริยสงฆ์
สังสารทุกข์แห่งภวัจกร	วิวิญญูะแห่งพระนิพพาน

ด้วยเหตุนี้ ความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นที่มาแห่งทุกข์เพราะความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง ในสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาทั้งหลายที่เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นจิตใจของตนเอง แล้วเกิดความเข้าใจผิดอยากให้มันเป็นไปอย่างที่ตนคิดเอาไว้ [ภวตัณหา] พอไม่ได้ดังใจ ก็เป็นทุกข์โทมนัสไป เพราะความรู้ไม่ทันกับกิเลสตัณหาที่รัดรีงตรึงจิตในตัว ไม่รู้เห็นสภาวะธรรมตามเป็นจริง และแสวงหาแต่สิ่งที่ไม่ประเสริฐในชีวิต จึงเป็น “ผู้มีโศกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา” ประการสำคัญยังไม่ยอมรับความจริงว่าตนผิด ฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมจึงเป็นเรื่อง การสร้างความคิดเห็นและกระบวนการคิดให้ถูกต้องตามเป็นจริง ที่เรียกว่า “สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ” นั่นคือ “ให้คิดดีทำดี-ให้ถึงพร้อม” ละเว้นจากการทำชั่ว และทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์จากความเศร้าหมองขุ่นมัว อันเป็นเหตุปิดกั้นไม่ให้เข้าถึงความดีหรือกุศลธรรมทั้งหลาย สำหรับในการเจริญภาวนากรรมฐานนั้น ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับนามรูปนั้น เป็นพื้นฐานสำคัญในขั้นพัฒนาจิตใจและปัญญาในเวลาเดียวกัน ซึ่งตามเป็นจริง ต้องกำหนดหมายรู้ในอารมณ์กรรมฐานตาม “สัญญา ๑๐” ได้แก่ อนิจจสัญญา-อนตตสัญญา-อสุภสัญญา-อาทีนวสัญญา-ปหานสัญญา-วิราคสัญญา-นิโรธสัญญา-สัพพโลเก อนภิตตสัญญา-สัพพสงขารesu-อนิฏฐสัญญา-อานาปานสติ คือ ทำให้จิตเป็น “อานาปานสติสมาธิ” ให้ได้ แล้วพิจารณาอารมณ์แห่งกรรมฐานนั้นๆ [จิตที่เป็นสมาธิในฌานและสมาธิในวิปัสสนา ทำให้อวิชชาเสื่อมหายไป] แต่อย่างไรก็ตาม ให้เน้นที่ “อนิจจสัญญา-ทุกขสัญญา-อนตตสัญญา-อสุภสัญญา” มิฉะนั้น จิตและปัญญาของผู้ปฏิบัติธรรมจะกลายเป็น “วิปลาสโดยวิปริต” ยิ่งเจริญภาวนาไปมากเท่าไร มีแต่ทางเสื่อม เพราะความเข้าใจในขั้นพื้นฐาน เกิดภาวะที่ผิดพลาดหรือคาดเคลื่อนจากความ เป็นจริงในทุกประการ

อย่างไรก็ตาม คำว่า “อิตตา: ศักุ-ของกุ” ทำให้บางคนหลงทิศหลงทางในการปฏิบัติธรรม เพราะพิจารณาไม่เห็น “ขณะในกาล ๓ อย่างแห่งจิต” ได้แก่ (๑) อุปาทกขณะ-จิตกำลังเกิด (๒) จิตขณะ-จิตกำลังดำรงอยู่ (๓) ภัทกขณะ-จิตกำลังเสื่อมไป ที่มีอยู่ใน (๑) อดีตอัทธา-จิตเคยเกิดขึ้นแล้ว (๒) อนาคตอัทธา-จิตกำลังจะเกิดขึ้น (๓) ปัจจุบันนัทธา-จิตกำลังเกิดอยู่ ตามลำดับ ภาวะดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นดับไปสืบเนื่องในกาลเวลาทั้ง ๓ อย่าง นั่นคือ “ชีวิตสันตติ” ทำให้รู้เห็นได้ยากถึงความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาศัยเวลายาวนานพอสมควรจึงจะรู้เห็นความเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด จนเห็นจากสภาพหน้ามือเป็นหลังมือ คนจึงไม่รู้เห็นความจริงในความแปรปรวนของ “นามรูป” [รูปกาย-นามกาย] โดยไตรลักษณ์ ถ้าอยู่ภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน เรียกว่า “สัมมสนญาณ” ทักษะในกระบวนการคิดดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า ประกอบด้วยปัจจัย ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) เวลา-Time (๒) สถานที่-Place และ (๓) สภาวะการณ์-Phenomenon [สภาวะธรรม-ความจริง-เรื่องราว-ประสบการณ์] แต่ผู้ปฏิบัติธรรมจะเห็นธรรมตามเป็นจริงหรือไม่ นั่น ก็ขึ้นอยู่กับ “ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา” ของตนเป็นการเฉพาะ ที่แปรปรวนไปใน “อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต” นั่นคือ “วิถีจิตแห่งขณะ” นั่นเอง แต่ในการปฏิบัติธรรมนั้น คือ การควบคุมจิตให้เป็น (๑) “อุเบกขา” คือ ภาวะจิตที่วางเฉยเป็นกลางกับอารมณ์เพราะรอบรู้ ความเปลี่ยนแปลงใน อดีต อนาคต และปัจจุบัน กับ (๒) “เอกัคคตาแห่งสมาธิ” คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่นหรือเพ่งเป็นอารมณ์เดียวที่เคลื่อนไปด้วยการหยั่งรู้สภาวะธรรมในกาลทั้ง ๓ เช่นกัน กระบวนทางจิตที่เกิดขึ้นนี้ คือ การเข้าถึงฌานในจุดตถฌาน เป็นภาวะที่จิตปราศจากนิวรณ์ [นิวรณ์ธรรม-นิวรณ์ปกิเลส] คำว่า “นิวรณ์” หมายถึง กามฉันทะ-พยาบาท-ถีนมัทธา-อุทธัจจกุกกุจจะ-วิจิกิจฉา-อวิชชา-อโรติ-อกุศลธรรมทั้งปวง ซึ่งธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ไม่อุปการะแก่สมาธิ เป็นกิเลสเครื่องกัฏฐุมรัดตึงจิตใจให้เศร้าหมองและขุ่นมัว ไม่สามารถเข้าถึงความดีได้ยาก หรือกีดกันจากกุศลธรรม มุ่งเฝฝแต่สิ่งชั่วไม่ดีงาม “เห็นชั่วกลายเป็นดี” [เห็นกงจักรเป็นดอกบัว] จนกลายเป็นอุปนิสัยชั่วประจำตัว ที่เนื่องด้วย “ปัญจธรรม ๓: ตัณหา-ทิฏฐิ-มานะ” หมายถึง (๑) กิเลสเครื่องเน้นซ้ำ (๒) กิเลสที่ปั่นให้เขื่อนแซกซ้ออยู่ในสังสารวัฏ หรือปั่นสังสารวัฏให้เวียนวนยึดเรือ (๓) กิเลสที่เป็นตัวการปั่นเรื่องทำให้คิดปรุงแต่งยึดถือผูกพันพิสดาร พาให้เขวออกไปจากความเป็นจริง และก่อปัญหาความยุ่งยากเดือดร้อนเพิ่มขยายทุกขไม่สิ้นสุด อาจเป็นเหตุให้ประสบความล้มเหลวในการงาน ด้วยขาดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น หรืออีกนัยหนึ่ง “ปัญจธรรม ๓” นี้ เรียกว่า “จริยา ๓” หมายถึง ความประพฤติ บุคคลผู้มีพื้นนิสัยหรือพื้นเพจิตใจที่หนักไปด้านใดด้านหนึ่งเป็นปกติธรรมและแตกต่างกันไป ได้แก่ (๑) ตัณหาจริยา กับ (๒) มานจริยา = ราคะจริยา และ (๓) ทิฏฐิจริยา = โมหะจริยา

(๑) “ตัณหา” หมายถึง ความทะยานอยาก ความปรารถนาที่จะบำรุงบำเรอปรนเปรอตน ความอยากได้ ได้แก่ (๑) “กามตัณหา” คือ ความทะยานอยากในกาม อยากได้อารมณ์อันน่าใคร่ (๒)

“ภวตัณหา” คือ ความทะยานอยากในภพอยากเป็นนั่นเป็นนี่ (๓) “วิภวตัณหา” คือ ความทะยานอยากในวิภพ อยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่ อยากพรากรพันดับสูญไปเสียอยากเอา

(๒) “**ทิฏฐิ**” หมายถึง ความคิดเห็น ความเชื่อถือ ถิ่นทิ ทฤษฎี อุดมการณ์ต่างๆ ที่ยึดถือไว้โดยมงาย หรือโดยอาการเชิดชูว่า อย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จทั้งนั้น เป็นต้น ทำให้ปิดตัวแคบ ไม่ยอมรับฟังใคร ตัดโอกาสที่จะเจริญปัญญา หรือคิดเตลิดไปข้างเดียว ตลอดจนเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนบีบบังคับผู้อื่นที่ไม่ถืออย่างตน ความยึดติดในทฤษฎี เป็นต้น ถือความคิดเห็นเป็นความจริง โดยจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ ๑ “ทิฏฐิ ๒”** หมายถึง ความเห็น-ความเห็นผิด ได้แก่ (๑) “**สัสสตทิฏฐิ**” คือ ความเห็นว่าเที่ยง ความเห็นว่ามิอัตตาและโลกซึ่งเที่ยงแท้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป กับ (๒) “**อุจเจตทิฏฐิ**” คือ ความเห็นว่าขาดสูญ ความเห็นว่ามิอัตตาและโลกซึ่งจักพินาศขาดสูญหมดสิ้นไป **กลุ่มที่ ๒ (๒) “ทิฏฐิ ๓”** หมายถึง ความเห็น-ความเห็นผิด ได้แก่ (๑) “**อภิริยทิฏฐิ**” คือ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ เห็นว่าการกระทำไม่มีผล (๒) “**อเหตุกทิฏฐิ**” คือ ความเห็นว่าไม่มีเหตุ เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัย และ (๓) “**นัตถิกทิฏฐิ**” คือ ความเห็นว่าไม่มี เห็นว่าไม่มีการกระทำหรือสภาวะที่จะกำหนดเอาเป็นหลักได้ **กลุ่มที่ ๓ “ที่สุด ๒ อย่าง-อันตา ๒”** หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ผิดพลาดไปจากทางอันถูกต้อง คือ “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ได้แก่ (๑) “**กามสุขัลลิกานุโยค**” คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข กับ (๒) “**อัตตakilมถานุโยค**” คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง, การบีบบังคับทรมาณตนให้เดือดร้อน

(๓) “**มานะ ๓**” หมายถึง ความถือตัว ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ถือสูงถือต่ำ ยิ่งใหญ่เท่าเทียมหรือค้อยกว่าผู้อื่น ความอยากเด่นอยากยกชูตนให้ยิ่งใหญ่ ถือเป็น “**อุทธัมภากิยสังโยชน**” คือสังโยชนเบื้องสูง พระอรหันต์จึงละได้ ได้แก่ (๑) “**มานะ**” คือ ความถือตัวอยู่ภายใน โดยมีตัวตนที่ต้องคอยให้ความสำคัญ ที่จะพะนอจะบำเรอจะยกจะชูให้ปรากฏหรือให้เด่นขึ้นไว้ อันให้คำหนึ่งที่จะแบ่งแยกเราเขา จะเทียบ จะแข่ง จะรู้สึกระทาบกระทั่ง (๒) “**อติมานะ**” คือ ความถือตัวเกินล่วง โดยสำคัญตนหยาบรุนแรงขึ้น เป็นความยกตัวเหนือเขา ดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยามผู้อื่น (๓) “**โอมานะ**” คือ ความถือตัวต่ำค้อย โดยเหยียดตัวลงเป็นความดูถูกดูหมิ่นตนเอง อาจถึงขั้นไม่มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เช่น ความนึกคิดที่เป็น “**ทาส-ขี้ข้า-ขี้คอก**” หรือความรู้สึกว่าอยากรับใช้ผู้อื่น เพราะหลงมงายในบุคคลนั้น เช่น ความนึกคิดที่เป็น “**ลูกน้อง-ลูกจ้าง-บ่าวรับใช้-ผู้ติดตาม-ลูกสมุน**”

ฉะนั้น สิ่งที่ปิดบังปัญญาความนึกคิดของมนุษย์นั้น ก็คือ ความนึกคิดในใจ [เจตนา] ของตนเอง ที่คิดขึ้นเอง และนำเอาความคิดของคนอื่นมากขบคิด จนปวดหัว เป็นบ้าเป็นหลัง ไปตามๆ กัน “ถ้าหยุดคิด [วิถีจิต] จิตมันก็ว่าง ไม่มีอะไรมาเจือปนให้มัวหมอง [ภวังคจิต = อาจจะว่างเป็นกลางมากถึงเป็นฉานจิตอันปราศจากนิเวศ คือ จิตประภัสสร]” แต่คนส่วนใหญ่กลัวจะได้ดี เลยไม่คิดเช่นนี้ เลยพากันเป็นบ้าทั้งสังคม ให้คนอื่นมาควบคุมจิตของตน “**ไม่คิด อยู่เฉยๆ ไม่เป็น**” แล้วพิจารณาหาสาเหตุ กับสิ่งที่เกิดขึ้นให้ได้ ด้วยการรู้เหตุผล ประกอบด้วยปัญญา [โยนิโสมนสิการ] ถ้าความคิดนี้เกิดขึ้นในขณะที่จิตเป็นสมาธิ ก็เรียกว่า “**การเจริญวิปัสสนา-มนสิการกรรมฐาน**” อยู่ ข้อประเด็นสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ถ้า “**อวิชชาปิดบังปัญญา**” นั้น ก็ถือว่า “**หมดปัญญา-ปัญญาพิการ**” จะทำการสิ่งใดก็มีแต่จะเกิดความเสียหาย เพราะมักคิดว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้มีอยู่จริง ไม่สามารถละเว้นหนีได้จากสังขารนิमितนั้น ในการพัฒนาจิตและปัญญานั้น ไม่ให้ไปติดมั่นถือมั่นในโลกธรรม ใครชอบจับจี๊ดมดคด ก็ให้เปล่าพวกเหล่านั้นไป ถ้าเอาจิตไปผูกเกี่ยวรัดไว้ ย่อมเสียการคุณอันใหญ่ เพราะมันเป็นเรื่องของโลก ที่ไม่มีดีอะไรเลย ต้องปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม “**สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง-กัมมัสสกตาปัญญา**” มีแต่จะทะเลาวิวาทกันไปเสียเปล่า เสียเวลาเจริญภาวนากรรมฐาน เพราะชนเหล่านั้น ยังติดอยู่กับ “**ชีวิตสันตติในภวจักร**” ไม่มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์ตามคำสอนของพระศาสดา จึง “**ไม่เห็นธรรม-ไม่เห็นตถาคต**” อย่างแท้จริง **เมื่อไม่เห็นตถาคต ก็ย่อมไม่เห็นนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งการปฏิบัติธรรม** [ทัสสนานุตตริยะ] จึงไม่เห็นทางปฏิบัติอันเยี่ยม ถึงได้ยินได้ฟัง ก็ไม่สามารถปฏิบัติตามได้จริง เพราะไม่เกิดศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริงจนถึง “**อธิโมกข์**” ได้ [เมื่อจิตเป็นสมาธิในจุดตมานและเข้าถึง “**อุทฺทยัพพยานุปีสสนาญาณ-ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ**” คือ ประกอบความเพียรในวิปัสสนาญาณทั้งหลาย เริ่มแต่อุทฺทยัพพยานุปีสสนาญาณที่พ้นจากอุปกิเลสดำเนินเข้าสู่วิถีทางแล้วนั้น เป็นต้นไป จนถึงสัจจานุโลมิกญาณหรืออนุโลมญาณ อันเป็นที่สุดแห่งวิปัสสนา] คือ ศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่ง ไม่มีอย่างอื่นเป็นสาระที่พึงของชีวิต นอกเหนือจาก “**พระรัตนตรัย**” เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่ง คือ “**การทบทวน ๕**” เป็นการปฏิเสธความสับสนของนามรูป ด้วยการเจริญวิปัสสนาญาณ ๑๐ ประการ ได้แก่ **สัมมาสนญาณ-อุทฺทยัพพญาณ-กัมมญาณ-ภยญาณ-อาทีนวญาณ-นิพพิทาญาณ-มูญจิตกัมมตาญาณ-ปฏิบัติสังขญาณ-สังขารุเปกขญาณ-อนุโลมญาณ** ดังนี้

“วิปัสสนาญาณ ๑๐” หมายถึง ญาณในวิปัสสนา ญาณที่นับเข้าในวิปัสสนา หรือที่จัดเป็นวิปัสสนา คือ เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่

- (๑) “**สัมมสนญาณ**” คือ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ นั่นคือ ยกรูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายขึ้นพิจารณาโดยเห็นตามลักษณะที่เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตน
- (๒) “**อุทยัพพยานุปีสสนาญาณ**” คือ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ นั่นคือ พิจารณาความเกิดขึ้นและความดับไปแห่งเบญจขันธ์ จนเห็นชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นครั้งแล้วก็ต้องดับไปล้วนเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปทั้งหมด
- (๓) “**ภังคานุปีสสนาญาณ**” คือ ญาณอันตามเห็นความสลาย นั่นคือ เมื่อเห็นความเกิดดับเช่นนั้นแล้ว คำนึงเด่นชัดในส่วนของความดับอันเป็นจุดจบสิ้น ก็เห็นว่าสังขารทั้งปวงล้วนจะต้องสลายไปทั้งหมด
- (๔) “**ภยตูปัญฐานญาณ**” คือ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็นความแตกสลายอันมีทั่วไปแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นนั้นแล้ว สังขารทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นไปในภพใดคติใด ก็ปรากฏเป็นของน่ากลัว เพราะล้วนแต่จะต้องสลายไป ไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น
- (๕) “**อาทีนวานุปีสสนาญาณ**” คือ ญาณอันคำนึงเห็นโทษ นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงซึ่งล้วนต้องแตกสลายไป เป็นของน่ากลัว ไม่ปลอดภัยทั้งสิ้นแล้ว ย่อมคำนึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้นว่าเป็นโทษเป็นสิ่งที่มีความบกพร่อง จะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์
- (๖) “**นิพพิทานุปีสสนาญาณ**” คือ ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย นั่นคือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารว่าเป็นโทษเช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดความหน่าย ไม่เพิลิดเพิลินคิดใจ
- (๗) “**มุญฺจิตุกัมมตาญาณ**” คือ ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย นั่นคือ เมื่อหน่ายสังขารทั้งหลายแล้วย่อมปรารถนาที่จะพ้น ไปเสียจากสังขารเหล่านั้น
- (๘) “**ปฏิสังขานุปีสสนาญาณ**” คือ ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง นั่นคือ เมื่อต้องการจะพ้น ไปเสีย จึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมาพิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดเปลื้องออกไป
- (๙) “**สังขารุเปกขาญาณ**” คือ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร นั่นคือ เมื่อพิจารณาสังขารต่อไป ย่อมเกิดความรู้เห็นสภาวะของสังขารตามความเป็นจริง ว่ามีความเป็นอยู่เป็นไปของมัน อย่างนั้นเป็นธรรมดา จึงวางใจเป็นกลางได้ ไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย แต่นั้นมองเห็นนิพพานเป็นสันติบท ญาณจึงแล่นมุ่งไปยังนิพพาน เลิกละความเกี่ยวเกาะกับสังขารเสียได้
- (๑๐) “**ตัจฺจานุโลมิกญาณ-อนุโลมญาณ**” คือ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจจ์ นั่นคือ เมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย ไม่พะวง และญาณแล่นมุ่งตรงไปสู่ นิพพานแล้ว ญาณอันคล้อยต่อการตรัสรู้อริยสัจจ์ ย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป เป็นขั้นสุดท้ายของวิปัสสนาญาณ ต่อจากนั้นก็เกิด โศตรกฏญาณมาคั่นกลาง แล้วเกิดมรรคญาณให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลต่อไป

โดยธรรมชาติแล้ว “วิปัสสนาญาณ ๑๐” นี้ จะทำลายตัวอวิชชาไม่สิ้นไป เพราะผู้ปฏิบัติธรรม เริ่มพิจารณา
 กรรมฐานด้วยรู้เห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ จนก้าวถึงขั้นให้จิตและปัญญาอนุโลมไปตาม “อริยสัจจ์ ๔”
 [ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา = อริยมรรค ๔-อริยมรรคมีองค์ ๘] ต่อจาก “โคตรกญาณ” ในการกำจัด “อวิชชา”
 นั้น ได้เริ่มตั้งแต่ “ปัจจัยปริคคหญาณ” [ธัมมัญญูติญาณ-ความรู้ในปัจจัยการหรือปัจฉิมสมุปบาท ๑๒] นั่น
 คือ “การเจริญปฏิโลมปัจฉิมสมุปบาท” [ความรู้ดับสาเหตุแห่งความทุกข์ คือ อวิชชา] พอเป็นที่เข้าใจอย่างดี
 แล้ว จึงเริ่มวิปัสสนาด้วย “ไตรลักษณ์” [สามัญญลักษณะ] ในส่วนที่เรียกว่า “วิปัสสนาญาณ ๑๐” ซึ่งอาจ
 ประกอบด้วย การเจริญ “อนุปัสสนา ๗” ให้มากให้บ่อยๆ ซึ่งทำให้เกิด “ภาวนามยปัญญา” ด้วย ได้แก่

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง
 “ชวนปัญญา” [ปัญญาเร็ว] ให้บริบูรณ์
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นสภาพแห่งทุกข์ ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง
 “นิพเพธิกปัญญา” [ปัญญาทำลายกิเลส] ให้บริบูรณ์
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อม
 ยัง “มหาปัญญา” [ปัญญามาก] ให้บริบูรณ์
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง
 “ติกขปัญญา” [ปัญญาคมกล้า] ให้บริบูรณ์
- (๕) “วิราคานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความคลายกำหนดในราคะ ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มาก
 แล้ว ย่อมยัง “วิบูลปัญญา” [ปัญญากว้างขวาง] ให้บริบูรณ์
- (๖) “นิโรธานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความดับแห่งสมุทัยโดยความเป็นเหตุเกิด ซึ่งบุคคล
 เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “คัมภีรปัญญา” [ปัญญาลึกซึ้ง] ให้บริบูรณ์
- (๗) “ปฏินิสัสคคานุปัสสนา” คือ พิจารณาความถ้อยมั่นตั้งไว้โดยความถ้อยยึดมั่น ซึ่งบุคคลเจริญ
 แล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “อัสสามันตปัญญา” [ปัญญาไม่ใกล้] ให้บริบูรณ์

ฉะนั้น ปัญญาที่ในวิปัสสนาภูมิจึง ย่อมสัมปยุตต์กัน กลายเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอารมณ์แห่งกรรมฐานที่
 เกิดขึ้น คือ “นามรูป” [รูปกาย-นามกาย: รูป-เจตสิก-จิต หรือ วัชระ ๕: รูป-เวทนา-สัญญา-สังขาร-
 วิญญาณ] ซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่ทำให้หลุดพ้นด้วย “อนิจจตา-ทุกขตา-อนัตตตา” เป็นอย่างน้อย หรือ
 “สมาธิ ๓” ในสมาธิภาวนา [ปัญญาในสมาธิ] กับ “วิโมกข์ ๓” ในวิปัสสนาภาวนา [ปัญญาในวิปัสสนา] ดังนี้

“สมาธิ ๓” [ปัญญาในสมาธิ] หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต นั่นคือ “สมาธิในวิปัสสนา” หรือ “ตัววิปัสสนา” นั่นเอง แยกประเภทตามลักษณะการกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์ ข้อที่ทำให้สำเร็จความหลุดพ้น ได้แก่

- (๑) “**สุญญตสมาธิ**” คือ **สมาธิอันพิจารณาเห็นความว่าง** ได้แก่ วิปัสสนาที่ให้ถึงความหลุดพ้นด้วยกำหนดอนัตตลักษณะ [อนัตตตา]
- (๒) “**อนิมิตตสมาธิ**” คือ **สมาธิอันพิจารณาธรรมไม่มีนิมิต** ได้แก่ วิปัสสนาที่ให้ถึงความหลุดพ้นด้วยกำหนดอนิจจลักษณะ [อนิจจตา]
- (๓) “**อัปป์หิตสมาธิ**” คือ **สมาธิอันพิจารณาธรรมไม่มีความตั้งปรารถนา** ได้แก่ วิปัสสนาที่ให้ถึงความหลุดพ้นด้วยกำหนดทุกขลักษณะ [ทุกขตา]

“วิโมกข์ ๓” [ปัญญาในวิปัสสนา] หมายถึง ความหลุดพ้น ประเภทของความหลุดพ้น จัดตามลักษณะการเห็นไตรลักษณ์ข้อที่ทำให้ถึงความหลุดพ้น ได้แก่

- (๑) “**สุญญตวิโมกข์**” คือ **หลุดพ้นด้วยเห็นความว่างหมดความยึดมั่น** ได้แก่ ความหลุดพ้นที่เกิดจากปัญญาพิจารณาเห็นนามรูป โดยความเป็น “อนัตตา” คือ หลุดพ้นด้วยเห็น “อนัตตตา” แล้วถอนความยึดมั่นเสียได้ = อาศัย “อนัตตานุวิปัสสนา” [อนัตตตัญญา] ถอน “อิตตาทินิเวส” [อิตตตัญญา]
- (๒) “**อนิมิตตวิโมกข์**” คือ **หลุดพ้นด้วยไม่มีนิมิต** ได้แก่ ความหลุดพ้นที่เกิดจากปัญญาพิจารณาเห็นนามรูป โดยความเป็น “อนิจจัง” คือ หลุดพ้นด้วยเห็น “อนิจจตา” แล้วถอนนิมิตเสียได้ = อาศัย “อนิจจานุวิปัสสนา” [อนิจจตัญญา] ถอน “วิปลาสนิมิต” [นิจจตัญญา]
- (๓) “**อัปป์หิตวิโมกข์**” คือ **หลุดพ้นด้วยไม่ทำความปรารถนา** ได้แก่ ความหลุดพ้นที่เกิดจากปัญญาพิจารณาเห็นนามรูป โดยความเป็น “ทุกขัง” คือ หลุดพ้นด้วยเห็น “ทุกขตา” แล้วถอนความปรารถนาเสียได้ = อาศัย “ทุกขานุวิปัสสนา” [ทุกขตัญญา] ถอน “คัมภาปมฺชิ” [สุขตัญญา]

เพราะฉะนั้น ในการเจริญวิปัสสนา ๑๐ ที่เรียกว่า “**ฐานคามินีปฏิปทา-การทุบซันต์ ๕**” คือ **วิปัสสนาที่ให้ถึงมรรค-วิปัสสนาที่เจริญแก่กล้าถึงจุดสุดยอดทำให้เข้าถึงมรรค** ในขั้นตอนนี้ ต้องรู้เห็นธรรมชาติของนามรูปให้ได้ ดังนี้

- (๑) “**อุปจยะ**” คือ ความก่อตัวหรือเติบโตขึ้น [อุปาทกฺขณะ]
- (๒) “**สันตติ**” คือ ความสืบทอด [ฐิตฺกฺขณะ]
- (๓) “**ขรตา**” คือ ความทรุดโทรมด้วยพยาธิ [วิปริตฺกฺขณะ = ชวณะ]
- (๔) “**อนิจจตา**” คือ ความปรวนแปรแตกสลายถึงมรณะ [ภังกฺขณะ]

สภาวะดังกล่าวนี้ เป็นคุณลักษณะของ “สังขตธรรม” [สภาพที่ปรุงแต่งด้วยเจตนาที่มีกิเลสตัณหาเป็นสมุฏฐานหรือวิญญะ ๓] ไม่ว่าจะเป็ฝายรูปธรรมหรือนามธรรมก็ตาม ฉะนั้น ในการเจริญภาวนากรรมฐานนั้น คือ ความพยายามที่จะลืมภาวะแห่งสังขตธรรมให้ออกไปจากจิต นั้นเอง โดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า อารมณ์แห่งจิตนั้น ต้องเกิดขึ้นในขณะที่จิตเป็นสมาธิในขั้น “จตุตถฌาน” [อุเบกขา-เอกัคคตา] และ คิออยู่ในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน ถ้าคนมีจิตเป็นสมาธิและมนสิการกรรมฐานให้เป็นคุณสมบัติเฉพาะตน โดยตัดภาวะจิตที่อยู่ในกระแสวิถีแห่งจิตปวัตติที่แปรเปลี่ยนไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบจิต ซึ่งจะแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) จิตที่เป็นไปตามกระแสวิถี กับ (๒) จิตที่เป็นสมาธิในฌาน ดังนี้

อาการแห่งจิตวิญญูปวัตติ	
มีความนึกคิดไปตามกระแสโลกธรรม	สมถกรรมฐาน-วิปัสสนากัมมัฏฐาน
จิตหวั่นไหว-จิตฟุ้งซ่าน-จิตสัคสาย	จิตตสมาธิ-ญาณทัสสนะ-ญาณ
นึกคิดไปตามสมมติสัจจะ	นึกคิดไปตามปรมัตตสัจจะ
รู้เห็นไปตามชีวิตสันตติ	รู้เห็นไปตามวิปัสสนาภูมิ
พอกพูน กิเลส-กรรม-วิบาก	ตัดขาด กิเลส-กรรม-วิบาก
วิญญะ	วิวิญญะ

เพราะฉะนั้น ด้วยสามารถแห่งรู้เห็นสภาวะธรรมตามเป็นจริงนั้น ย่อมสามารถกำจัดความเข้าใจผิดในธรรมทั้งหลายได้จริง เพราะทำลาย “ความนึกคิดภาวะธรรมที่เกิดต่อเนื่องกัน เป็นความไม่เที่ยง ทุกข์ ไม่มีตัวตน และ ไม่งาม” ทำให้ “อวิชชาไม่สามารถปิดบังปัญญา” ได้อีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม การได้ฌานนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ในแต่ละบุคคล การฝึกฝนจิตใจอยู่เป็นประจำอย่างสืบเนื่อง จึงเป็นเรื่องกิจวัตรของผู้ปฏิบัติธรรม ที่มีความมุ่งมั่นอย่างจริงจัง ประกอบความเพียรในกุศลไม่ขาดสาย ไม่สันโดษในการทำ ความดี โดยมีสติสัมปชัญญะไม่ให้เสียธรรม การปฏิบัติธรรมที่ดีจึงไม่ขึ้นอยู่กับความนึกคิดของสถานปฏิบัติธรรมที่ใช่กฎระเบียบเพื่อบังคับคนหมู่มาก แต่การปฏิบัติธรรมจริงๆ นั้น เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล เรื่องตัวตนของตนเพียงส่วนเดียว ที่เรียกว่า “ความสันโดษ-สันตุนฺฐิ” เพื่อให้เกิด “ความสงัด-วิเวก ๓” ในความเป็นจริงนั้น หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดามีวัตถุประสงค์ ๘ ประการ อันเป็นธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส [สัลเลขธรรม-สัลเลขปฏิบัติ] ได้แก่ (๑) “วิราคะ” คือ ความคลายกำหนัด (๒) “วิสังโยค” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด (๓) “อปยยะ” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส (๔) “อัปปิจจตา” คือ ความอยากอันน้อย (๕) “สันตุนฺฐิ” คือ ความสันโดษ (๖) “ปวิเวก” คือ ความสงัด (๗) “วิริยารัมภะ” คือ การประกอบความเพียร และ (๘) “สุภรตา” คือ ความเลี้ยงง่าย ดังนี้

“**สันโดษ-สันตุฎฐิ**” หมายถึง **สันโดษ-ความยินดี-ความพอใจ-ยินดีด้วยปัจจัย ๔** คือ (๑) **ผ้านุ่มผ้าห่ม** (๒) **อาหาร** (๓) **ที่นอนที่นั่ง** และ (๔) **ยารักษาโรค** ตามมีตามได้ ยินดีของของตน การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร โดยแยกออกเป็น “**สันโดษ ๓**” ได้แก่

- (๑) “**ยถาลภสันโดษ**” คือ **ยินดีตามที่ได้** นั่นคือ ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะของที่ไม่ได้ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่น ไม่ริษยาเขา
- (๒) “**ยถาพลสันโดษ**” คือ **ยินดีตามกำลัง** นั่นคือ พอใจเพียงแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียดายไม่เก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน
- (๓) “**ยถาสารูปสันโดษ**” คือ **ยินดีตามสมควร** นั่นคือ พอใจตามที่สมควรแก่ ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมาย แห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุพอใจแต่ของอันเหมาะสมกับสมณภาวะ หรือได้ของใช้ที่ไม่เหมาะกับตนแต่จะมีประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็นำไปมอบให้แก่เขา เป็นต้น

“**วิเวก ๓**” หมายถึง **ความสงัด-ความปลีกออก = ปวิเวก** อันเป็นไปหลัก “**ไตรสิกขา**” ได้แก่

- (๑) “**กายวิเวก**” คือ **ความสงัดกาย** ได้แก่ อยู่ในที่สงัดที่ดี ดำรงอิริยาบถและเที่ยวไปผู้เดียวที่ดี
- (๒) “**จิตตวิเวก**” คือ **ความสงัดใจ** ได้แก่ ทำจิตให้สงบผ่องใส สงัดจากนิเวรณ์ สังโยชน์ และ อนุสัย เป็นต้น หมายเอา “**จิตแห่งท่านผู้บรรลุมาน**” และ “**อริยมรรค-อริยผล**”
- (๓) “**อุปธิวิเวก**” คือ **ความสงัดอุปธิ** ได้แก่ ธรรมเป็นที่สงบระงับสังขารทั้งปวง ปราศจากกิเลสที่ดี ชั้นที่ดี อภิสังขารที่ดี ที่เรียกว่า “**อุปธิ**” [กิเลส-ชั้น ๕] หมายเอา “**พระนิพพาน**”

ฉะนั้น ความรู้เห็นเข้าใจเกี่ยวกับ “**นามรูปโดยไตรลักษณ์**” นั้น ทำให้รู้จุดมุ่งหมายในแนวทางดำเนินปฏิบัติ ตามพระสัจตสุสาน্নของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่ยากหรือทำให้คิดคาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง “**เมื่อว่าสิ่งนั้นเป็นของชั่ว ก็อย่าไปยุ่งกับมัน**” ให้สังเกตว่าการทำ “**โยนิโสมนสิการ**” นั้น มีหลักการหรือแนวทางปฏิบัติพื้นฐาน คือ พิจารณาให้เห็นความจริง [การเกิด-การดับ] ในสมมติและวิปัสสนาที่ว่า:

- (๑) “**อนุโลมปฏิจสุมุบาท**” คือ การเกิดของชั้น ๕ ที่มีมีกิเลส [สมมติสังขาร] จากชั้น ๕ ที่ไม่มีกิเลส [ปรหมัตตสังขาร] นั่นคือ “**เห็นอวิชชาเป็นเหตุให้เกิดผลวิบากแห่งทุกข์**” [สังสารทุกข์: โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส]
- (๒) “**ปฎิโลมปฏิจสุมุบาท**” คือ การดับของชั้น ๕ ที่มีมีกิเลส [สมมติสังขาร] จากชั้น ๕ ที่ไม่มีกิเลส [ปรหมัตตสังขาร] นั่นคือ “**ดับอวิชชาที่ดับผลวิบากแห่งทุกข์**” [สังสารทุกข์: โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส]

ในการมนสิการกรรมฐานนั้น ธรรมทั้งหลายในสมาธิขั้นนี้กับปัญญาขั้นนี้ ย่อมต้องเป็น “สัมปยุตตธรรม” [สากลลักษณะ–Universality] ร่วมซึ่งกันและกัน คือ เกิด (๑) “ปัญญาในสมาธิ–สมาธิขั้นนี้” กับ (๒) “ปัญญาในวิปัสสนา–ปัญญาขั้นนี้” โดยต่างฝ่ายไม่ละเมิดลักษณะเฉพาะตน [ปัจเจกลักษณะ–Uniqueness] แยกออกจากกันและกันได้ หรือจะเรียกสภาวะดังกล่าวนี้ว่า “ปัสสัทธิยุคพาที” คือ องค์ธรรมอันเป็นคู่ๆ ที่มีลักษณะเป็นคู่แห่งความสงบคู่กัน มีความเสมอกันด้วยคุณภาพแห่งภาวนาธรรม นั่นคือ “สัทธรรม ๓” [แก่นแท้พระศาสนา] ได้แก่ (๑) *ปริยัติสัทธรรม* (๒) *ปฏิบัติสัทธรรม* และ (๓) *ปฏิเวธสัทธรรม* หรือจะพิจารณาถึงหมวดธรรมที่เรียกว่า “ธรรมขั้น ๕” [ประมวลธรรมทั้งปวงเข้าเป็นหัวข้อใหญ่] ได้แก่

- (๑) “**ศีลขั้น**” คือ กองศีล หมวดศีล ประมวลธรรมทั้งหลาย เช่น *อปจายนมัย เวยยาวัจจมัย ปาติโมกขสังวร กายสุจริต สัมมวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ* เป็นต้น
- (๒) “**สมาธิขั้น**” คือ กองสมาธิ หมวดสมาธิ ประมวลธรรมทั้งหลาย เช่น *นันทะ วิริยะ จิตตะ สัมมวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ* เป็นต้น
- (๓) “**ปัญญาขั้น**” คือ กองปัญญา หมวดปัญญา ประมวลธรรมทั้งหลาย เช่น *ธัมมวิจยะ วิมังสา ปฏิสัมภิตา สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ* เป็นต้น
- (๔) “**วิมุตติขั้น**” คือ กองวิมุตติ หมวดวิมุตติ ประมวลธรรมทั้งหลาย เช่น *ปหาน วิราคะ วิโมกข์ วิสุทธิ สันติ นิโรธ นิพพาน* เป็นต้น
- (๕) “**วิมุตติญาณทัสสนขั้น**” คือ กองวิมุตติญาณทัสสนะ หมวดธรรมเกี่ยวกับการรู้การเห็นในวิมุตติ ประมวลธรรมทั้งหลาย เช่น *ผลญาณ ปัจจเวกขณญาณ อาสวักขณญาณ* เป็นต้น

ในการพิจารณาธรรมทั้งหลายย้อนกลับเช่นนี้ ทำให้เห็นเทคนิควิธีการคิดใน “การจัดหมวดหมู่ธรรม” [กลาปวิปัสสนา] หรือ “ระเบียบวิธีปฏิบัติธรรม” มิฉะนั้นจะเกิดอาการสติฟั่นเฟือน แจกเมื่คมะขามจำแนกข้อธรรมไม่ถูกต้องเป็นหมวดหมู่ [เทคนิคเตรียมสอบเปรียญธรรมสมัยสนามหลวง] ถ้าเปรียบเทียบกับการจัดข้อมูลไฟล์ในเครื่องคอมพิวเตอร์ ก็คือ จัดให้อยู่เป็นหมวดหมู่ตามโฟลเดอร์ในไดเรกทอรี–The Directory of Folders [ระบบประมวลผลกลาง–CPU: Central Processing Unit เป็นการจำลองระบบสมองมนุษย์ไว้ในเครื่องจักรกล ในปัจจุบันเรียกว่า Android Application Architectures หรือ หุ่นยนต์มนุษย์ = Humanoids] ซึ่งให้ความเป็นจริงนั้น “หลักการสถาปัตยกรรมคอมพิวเตอร์” [The Principles of Computer Architectures] นั้น ก็เกิดจากแนวทฤษฎีจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งเป็นทฤษฎีต้นแบบ [Prototype Theory] เพราะฉะนั้นการบวนการวิวัฒน์ปัญญาของมวลมนุษยชาติทั้งหลายนั้น คือ ผลลัพธ์เทียมเคียงในการพิสูจน์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ฝ่ายโลกียธรรมทั้งสิ้น มิฉะนั้น พระธรรมของพระพุทธศาสนาไม่สามารถยื่นหยัดด้วย “พระธรรมคุณ ๖” ได้อย่างแน่นอน ดัง ผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้างวงโคจรของกระแสแห่งอริยมรรคได้ จึงมีจิตใจศรัทธาปสาทะ ด้วยความเลื่อมใสอย่างแรกกล้า [จิตผ่องใสยิ่งนักด้วยแสงสว่างแห่งปัญญาแท้ๆ ไม่มีมัวหมอง] ในปฏิบัติสัทธรรมและรู้เห็นปฏิเวธสัทธรรมตามเป็นจริงของพระสัจจธรรมแห่งองค์ศกาคตทุกประการ [อนุศาสนิปาฏิหาริย์] บอกกันถึงขั้นนี้แล้ว ก็ยังไม่ลงมือปฏิบัติธรรมกันจริงจัง มันก็เกินไปแล้วนะ ก็ให้

พิจารณา (๑) “นวารหาทิกุณ” คือ คุณของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ คำว่า “นวารกุณ-นวารกุณ” แปลว่า “คุณของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๘ ประการ” (๒) “คุณบทแห่งพระธรรม” และ (๓) “คุณบทแห่งอริยบุคคล” ตามลำดับ ดังนี้

“พุทธคุณ ๘” หมายถึง คุณของพระพุทธเจ้า ได้แก่

“อิติปิ โส ภควา” —แม้เพราะอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น

(๑) “**อรห**” —เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารจักรได้แล้ว เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น

(๒) “**สมมาสมพุทฺโธ**” —เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

(๓) “**วิชาจรณสมุปฺโน**” —เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา คือความรู้ และจรณะ คือ ความประพฤติ

(๔) “**สุกโต**” —เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว คือ ทรงดำเนินพระพุทธจริยาให้เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจก็สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไป และได้ประดิษฐานพระศาสนาไว้ แม้ปรินิพพานแล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา

(๕) “**โลกวิทู**” —เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมคาแห่งโลกคือสังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอรรถาสัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมคาโดยต้องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมคานั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้

(๖) “**อนุตฺตโร บุริสทมฺมสตฺถิ**” —เป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเทียมเท่า

(๗) “**สตฺถา เทวมนุสฺตฺตาน**” —เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

(๘) “**พุทฺโธ**” —เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาผิดๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงมกด้วย อนึ่ง เพราะไม่คิด ไม่หลง ไม่ห่วงกังวลในสิ่งใดๆ มีการดำเนินประโยชน์ส่วนตนเป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็นประมาณ การที่ทรงพระคุณสมบูรณ์เช่นนี้ และทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้เรียบร้อยบริบูรณ์เช่นนี้ ย่อมอาศัยเหตุคือความเป็นผู้ตื่น และยอมให้เกิดผลคือทำให้ทรงเบิกบานด้วย

(๙) “**ภควา**” [ติ] —ทรงเป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใด ก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ หรือ เป็นผู้จำแนกแจกธรรม

“ธรรมคุณ ๖” หมายถึง คุณของพระธรรม ได้แก่

- (๑) “**สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม**” —พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว คือ ตรัสไว้เป็นความจริงแท้ อีกทั้งงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง = มีความหมายกว้างรวมทั้ง “**ปริยัติธรรม**”
- (๒) “**สนฺทิฏฺฐิโก**” —อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง คือ ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ ผู้อื่นจะบอกก็เห็นไม่ได้ = มุ่งให้เป็น “**คุณของโลกุตตรธรรม**” หรือ “**คุณบทอันเป็นสัจภาวะแห่งพระนิพพาน**”
- (๓) “**อกาลิโก**” —ไม่ประกอบด้วยกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด บรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใด เห็นผลได้ทันที อีกอย่างว่า เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยกาล = มุ่งให้เป็น “**คุณของโลกุตตรธรรม**” หรือ “**คุณบทอันเป็นสัจภาวะแห่งพระนิพพาน**”
- (๔) “**เอหิปสฺสิโก**” —ควรเรียกให้มาดู คือ เชิญชวนให้มาชม และพิสูจน์ หรือท้าทายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง = มุ่งให้เป็น “**คุณของโลกุตตรธรรม**” หรือ “**คุณบทอันเป็นสัจภาวะแห่งพระนิพพาน**”
- (๕) “**โอบนยฺโก**” —ควรน้อมเข้ามา คือ ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึง ด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนั้น หมายความว่า เชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดู อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่นำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงที่หมายคือนิพพาน = มุ่งให้เป็น “**คุณของโลกุตตรธรรม**” หรือ “**คุณบทอันเป็นสัจภาวะแห่งพระนิพพาน**”
- (๖) “**ปจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ**” [ติ] —อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน คือ เป็นวิสัยของวิญญูชนจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตน ต้องทำจึงเสวยได้เฉพาะตัว ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ที่ในใจของตนเอง = มุ่งให้เป็น “**คุณของโลกุตตรธรรม**” หรือ “**คุณบทอันเป็นสัจภาวะแห่งพระนิพพาน**”

ข้อพึงระวัง: [Caution] ผู้ตั้งจิตอธิษฐานไว้อยู่ในสมณเพศนั้น เป็นผู้มิใช่คิดที่ว่าสัตว์ทั้งหลายอีกหลายชีวิต พระธรรมขององค์ตถาคตนั้น อธิบายสภาวะธรรมหรือปรากฏการณ์ได้ทั้ง “**โลกิยธรรม**” และ “**โลกุตตรธรรม**” ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่อันมาจาก “**ดิจิทัลนาวิชา**” [วิชาไม่ช่วยให้พ้นทุกข์ ยังอยู่ในวัฏฏะ ๓ ต่อไปเรื่อยๆ] ไม่ใช่สิ่งอัศจรรย์เกินกว่าพระธรรมของพระพุทธเจ้า แม้พระองค์เดียว อย่าไปหลงทางส่งแต่ไลน์หาคนนั้นคนนี้ มีแต่จะทำให้จิตฟุ้งเฟือน ห่วนไหว สัตส่าย ไปตามอำนาจกิเลส ให้สำรวจอินทรีย์ทั้ง ๖ ให้ดี คุมสติสัมปชัญญะเอาไว้ด้วยการเจริญ จตุสติปัฏฐานภาวนากรรมฐาน

เพราะฉะนั้น “ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” คือ การเกิดปัญญาเห็นธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งด้วยเจตนาของตน ให้แสดงกรรมทั้งหลายในวิภูฏะ [สังสารทุกข์แห่งภวัจกร] ที่ประกอบด้วย (๑) การเกิด-อุปาทกณะ (๒) การตั้งอยู่-ฐิติขณะ และ (๓) การดับ-ภังคขณะ โดยพิจารณาให้ถึงสภาวธรรมที่ทรงอยู่ในกาลเวลา ๓ อย่าง [อัทธา ๓ = ปัจจัยธรรมตามหลักปฏิจสมุปบาท ได้แก่ อตฺตอัทธา-อนาคตอัทธา-ปัจจุบันนัทธา] แต่ทำให้เกิดปัญญาในวิปัสสนาภูมิ อันมีจิตที่เป็นสมาธิ [“อุปจารสมาธิ” คือ สมาธิที่จะต้องมีอุเบกขาด้วย แต่ยังไม่ได้และรู้ที่อยู่ – “อัปปนาสมาธิ” คือ สมาธิที่ปฏิสังขตด้วยอุเบกขาแล้ว เนื่องด้วยได้มานที่ ๔ เป็นอย่างดีและประณีต] อันเป็นคุณชาติแห่งความหยั่งรู้หรือปริชาหยั่งรู้ ที่เรียกว่า “ญาณ ๓” [เกิดขึ้นเมื่อบำเพ็ญเพียรภาวนาจนได้มานที่ ๔ “จตุตถมาน” ที่ประกอบด้วย “อุเบกขา-เอกัคคตา” ทำให้เกิดฤทธิ์อิทธิมธรรมแห่งอภิญาและญาณบางประการ] ดังนี้

“ญาณ ๓” หมายถึง ความหยั่งรู้-ปริชาหยั่งรู้ อันเกี่ยวกับกาลใน ๓ อย่าง อันเป็นไปตามหลักปฏิจสมุปบาท ๑๒ เมื่อได้มาน [มาน ๔] และญาณ [โสฬสญาณ-ญาณ ๑๖] พร้อมๆ กัน ย่อมเป็นคุณชาติที่ดับระงับนิวรรณ์ได้และอวิชา ในด้านวิปัสสนา [ปัจจยปริคคญาณ-สัมมัญญุตินญาณ-ธรรมุตินญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทสสนะ-กัฆาตรณญาณ = “กัฆาวิตรณวิสุทฺธิ” (ข้อ ๔ ในวิสุทฺธิ ๑) หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้ คือ กำหนดรู้ปัจจยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ ข้อนี้จัดเป็นขั้นกำหนดสมุทัยสังจัจ] คือ การเห็นเหตุแห่งทุกข์ [อนุโลมปฏิจสมุปบาท] และการรู้วิธีดับเหตุแห่งทุกข์นั้นๆ [ปฏิโลมปฏิจสมุปบาท] ได้แก่

- (๑) “อตฺตังสญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต รู้อดีต และสวหาเหตุปัจจยอันต่อเนื่องมาได้
- (๒) “อนาคตังสญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคต รู้อนาคต และหยั่งผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้
- (๓) “ปัจจุบันนังสญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนปัจจุบัน รู้ปัจจุบัน และกำหนดได้ถึงองค์ประกอบและเหตุปัจจยของเรื่องที่เป็นไปอยู่

แต่อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้ทางโลกียธรรมของ “อัสตวาลุชน” คือ ผู้รู้การศึกษาพระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็สามารถจะพยากรณ์หรือคาดคะเนเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ไม่ว่าจะอาศัยปัญญามั่นสมองจริงๆ ส่วนเดียว [เดาสุ่มสังเดช] กับประกอบข้อมูลทางสถิติ เช่น หมอดู [หมอปลาทำนายแผ่นดินไหว] ที่ทางการสั่งระงับเป็นการปลุกกระแสกระต่ายตื่นตูม เพราะไม่แม่นยำจริง แต่แผ่นดินไหวที่เขียงรายจริง คาดเคลื่อนไปเป็นปี เพราะปัจจัยบางอย่างไม่ลงตัว] หรืออาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัย ประกอบความคิดของนักวิชาการ ที่เรียกว่า “นักอนาคตศาสตร์” [Futurist] ที่พยายามทำนายอนาคตของสังคมโลกบนดาวพระเคราะห์ดวงนี้ ไม่ว่าจะในด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือ ความอยู่รอดในจักรวาลนี้ เช่น แผนการย้ายมนุษย์โลกไปอยู่บนยานอวกาศในอีก ๕๐ ปี ข้างหน้า เพราะจะไม่มีโลกนี้อีกต่อไป เป็นต้น [งานนี้ข้าน้อยๆ คงไม่มีโอกาสได้ถูกคัดเลือกขึ้นยานไปกับเขาแน่นอน] แต่การย้ายไปสู่ภูมิแห่งโลกุตระตามวิธีของพระพุทธเจ้าแน่นอนกว่า ไม่เจือปนสิ่งสกปรกอันเป็นฐานจากกิเลสทั้งหลาย ไม่

ต้องหนีตายไปดาวดวงอื่น ถ้าปฏิบัติสำเร็จจริง อยากไปก็ไปได้ แลผมยังรู้เห็นอะไรก็ได้ด้วยตนเอง ตามลำดับ
ความบริสุทธิ์ของจิตตนเอง ว่าเป็นจริงหรือไม่เป็นจริง [เพียงแต่อย่าไปโอ้อวดหรืออวดดีกับผู้อื่น] เรื่องนี้
เป็นเรื่องจริง ที่เกิดขึ้นจริง ในสังคมไทยมาแต่โบราณ เกี่ยวกับ “การพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้านของไทย” เช่น
ปราชญ์ชาวบ้าน [มีฉะนั้น เผ่าพันธุ์ไทยคงสูญพันธุ์ไปแล้ว] แต่เราขาดรูปแบบการศึกษาที่ปรับตัวให้เข้ากับ
กระบวนการศึกษาทางโลก มันไม่ทันกัน ซึ่งเป็น “**ความล่าช้าทางวัฒนธรรม**” [Culture Lag] เพราะ “**พวกจี้กะ
ตืด**” [เดียดถึย คือ ไม่ใช่ “**พระอริยสงฆ์**” ที่ปฏิบัติได้จริง ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รู้เห็นได้จริง ตามพระสัท
ศาสนาของพระศาสดา] ทำไม่ได้จริงตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เลยเหมาว่าไม่จริง แต่หน้ามึนเป็น
พวกอสังฆิ์ต่อในพระศาสนา ปิดบังคนอื่นที่มี “**ภูมิปัญญา**” จริง โง่คนเดียวไม่พอ มันเหงา พาเพื่อนๆ โง่ตาม
เป็นหมู่คณะ ถ้าลงนรกนั้น ก็อยู่เป็นคณะหรือหมู่บ้านไปเลย [เป็นไปตาม “**กฎพวกช่วยเจพวกช่วย**”] ถ้า
ท่านทั้งหลายไม่ยอมช่วย ก็ให้ศึกษาพระธรรม [พระไตรปิฎก] ด้วยการให้เหตุผลประกอบด้วยปัญญา ด้วย
ไม่ให้ “**สันตติแห่งวิชา**” หรือ “**งามเม็ดแห่งวิชาในเขตแดนแห่งกิเลสทั้งหลาย**” มาปิดบัง “**ปัญญา**” ให้
หมั่นเพียรรักษาและพอกพูนปัญญาน้อยๆ ของตนด้วย “**อริยมรรค**” ที่จะนำจิตญาณไปสู่ “**กระแสแห่งสัจ
ภาวะของพระนิพพาน**” ความจริงก็มีแค่นี้.

